

Г. М. Дашкевіч

НАЗАЎЖДЫ ПАЯДНАНЫ З МАСТАЦТВАМ

“Захварэў” ён тэатрам з дзяцінства. Падлеткам сустрэў перамогу. Пераросткам пачынаў вучобу. Не хапала сшыткаў, кніг, вопраткі, але была неадольная прага ведаў, якая засланыла ўсё. А вайна ўсё яшчэ стаяла перад вачамі белагаловага хлопчыка. За яе час ён страціў брата, перанёс цынгу і тыф. Былі дні, калі сям’я ляжала ўпокат. Поўзала і даглядала ўсіх адна маці. Дванаццацігадовы брат пасля тыфу вучыўся хадзіць. “Я стаю! Мама, я стаю!” – радасна крычаў хлопчык.

“Хаваліся ад немцаў у лесе на востраве. Маці аднойчы сэрцам адчула бяду: “Дзеці, так нешта на душы неспакойна... Кінем усё і пойдзем на балота”. Толькі адышлі, як побач загергеталі немцы. Гаршкі пабілі, падралі вопратку, што сохла на вяроўцы, закруціліся каля каровы, а мы, маці і пяцёра дзяцей, у дзесяці метрах ад іх. Я ўпаў галавой у купіну і не дыхаў. Сястрычцы малой толькі год было – хоць бы піскнула”, – успамінае Міхаіл Яўхімавіч.

Ён з захапленнем гаворыць пра першыя пасляваенныя гады, вечары ў калгасным клубе, на якія збіралася ўся вёска. У другім класе яму даручылі ролю містэра Кука ў п’есе С. Міхалкова “У іх ёсць радзіма”. Тады і пачуў першую пахвалу: “Сапраўдны артыст!” Народ вясковы – шчодры на жарт. Да гэтага часу застаўся містэрам Кукам. “Спяваў у хоры, як усе, танцаваў “Крыжачок” і “Лявоніху”, але п’есы ставіў сам, змалку “выбіваўся ў рэжысуру”, – жартуе Міхаіл Яўхімавіч.

Выбраў прафесію медыка, а са сцэнай не развітваўся – увесь вольны час аддаваў ёй. Паступова тэатр выцясняе ўсё астатняе з яго душы. Дваццацішасцігадовы фельчар спрабуе паступіць у тэатральны інстытут. Спроба не ўдалася. Даведаўся, што Віцебскі тэатр набірае студыю маладога акцёра. Паехаў. Прынялі. Днём працаваў на санэпідэманстанцыі, а вечарам, як на крылах, імчаў у тэатр. Урокі Сяргейчыка, Шмакава, Ільінскага засталіся ў памяці на ўсё жыццё. Тая сур’ёзнасць адносін да сцэнічнага мастацтва, якую яны імкнуліся перадаць сваім выхаванцам, не прапала бяследна.

Заканчваў студыю, калі заняла душа, пацягнула на Палессе, бліжэй да бацькоў, да родных лельчыцкіх мясцін. Неўзабаве Міхаіл Яўхімавіч Колас становіцца рэжысёрам Мазырскага народнага тэатра.

Ён і цяпер не разумее, адкуль у яго, сялянскага сына, бралася энергія, жаданне мяняць прафесію, ехаць у невядомы горад, шукаць сувязі з тэатрам праз студыю...

Напэўна, прага да мастацтва, закладзеная ў сэрцы змалку, павінна была праявіцца, яго мара аб сцэне павінна была здзейсніцца. І яна здзейснілася. Тэатр стаў яго прызваннем, яго болем і радасцю, яго жыццём.

Мне пашчаслівілася быць сведкам яго першай самастойнай работы, у якую ён уклаў усю сваю душу, увесь запал сваёй няўрымслівай, гарчай натуры. На маіх вачах упершыню ствараўся сапраўдны спектакль, у якім і ад мяне залежала многае. Ствараўся ў поце твару, з найвялікшымі цяжкасцямі пошукаў і радасцямі адкрыццяў. Гэта было “Раскіданае гняздо” Янкі Купалы.

Нялёгка было маладому рэжысёру пачынаць з класічнай купалаўскай спадчыны. Шмат сілы трэба было патраціць, каб пераканаць людзей працаваць без аглядкі на суфлёра, начыста пазбавіцца ад дапатоўных, застарэлых прыёмаў, каб давесці выканаўцам, што маналогі купалаўскіх герояў глыбока эмацыянальныя, па-народнаму філасафічныя, патрабуюць сур’ёзнай, заглыбленай разумовай працы ад акцёра, вывучэння народных традыцый, народнага характару ва ўсіх яго шматгранных адценнях. А з якой апантанасцю ваяваў ён за чысціню мовы, беражліва вывяраючы кожны інтанацыйны рух!.. Некаторыя ўдзельнікі вымаўлялі мяккае “ч” і ўзрыўное “г”, на рускі лад, ён жа на кожным кроку напамінаў, што падобныя памылкі – недаравальныя для акцёра, бо яны адразу ж ствараюць бар’ер недаверу паміж ім і глядачом. Не ўсе разумелі яго. Часам былі спрэчкі, былі і хвіліны адчаю. Ён не мог ігнараваць расхлябанасць, няўважлівасць, недысцыплінаванасць. Прывучаў усіх да разумення, што рэпетыцыя – складаны, напружаны працэс творчага пошуку, у якім творцамі павінны быць усе: хто працуе на сцэне, хто чакае свайго выхаду за кулісамі ці проста сядзіць у зале ў якасці глядача. Усе героі “Раскіданага гнязда” глыбока драматычныя, яны ўвасабляюць лёс усяго беларускага народа, і ў той жа час кожны з іх – непаўторны свет чалавечага духоўнага характава. Узнёслая, паэтычная Зоська, па-дзіцячы ўдумлівы, засяроджаны Данілка, рэзкі, напорысты Сымон, Лявон і Марыля, іх бацькі, расчараваныя, стомленыя ад змагання за хлеб надзённы. Рэжысёру трэба бачыць усё, і ён імкнуўся бачыць падрабязна, дэталізавана. Стварылі кампазіцыю з народных песень і вершаў Купалы, ездзілі ў купалаўскі музей, пабывалі на спектаклях купалаўцаў. Гадзінамі раіліся з мастаком Пятром Сяргеевічам Захаравым аб афармленні спектакля. Разам рэжысёр і мастак ездзілі па вёсках, набылі хатнія рэчы, сялянскую вопратку, прылады працы, гутарылі з землякамі, пабывалі ў Тураве, у суседзяў-тонежцаў, якія славяцца песнямі на ўсю Беларусь, і як бы душой паздаравелі – адкуль тая сіла ўзялася. Еднасць з роднымі каранямі надала рэжысёру і мастаку ўпэўненасць, веру ў поспех. І поспех прыйшоў. “Раскіданае гняздо” стала лаўрэатам рэспубліканскага, а затым – усесаюзнага фестывалю самадзейнага тэатральнага мастацтва ў Маскве.

Мы, нашчадкі дрыгавічоў, унукі дзедка Талаша пывучай купалаўскай мовай апавядалі са сцэны Крамлёўскага тэатра пра гаротны лёс свайго народа. І нас усе зразумелі. Пасля спектакля падхапіла, ускрыліла, аб’яднала ўсіх пачуццё роднасці, чалавечнасці: нас акружылі глядачы, ціснулі рукі, абдымалі, запрашалі ў госці, давалі свае адрасы. Памятаю мноства кветак,

золата медалёў на нашых грудзях, майскую сонечную раніцу, калі мы ўсім тэатрам ускладалі кветкі на магілу Невядомага салдата. Там стаялі ўсе разам у глыбокім маўчанні і там па-сапраўднаму адчулі вытокі сваёй роднасці, якая ўчора аб'яднала нас з зусім незнаёмымі людзьмі.

А рэжысёр думаў пра будучыню. Сваю і тэатра. Пospех акрыліў, але і ўзвысіў пачуццё адказнасці перад сабой і калектывам. Неабходнасць вучыцца прывяла яго ў Маскву. Міхаіл Яўхімавіч стаў студэнтам-завочнікам вышэйшага Маскоўскага тэатральнага вучылішча імя Шчукіна пры тэатры Вахтангава. Чатыры гады вучобы ўзбагацілі і ўзмацнілі цікавасць да сваёй справы. Народны артыст СССР, прафесар Захава, рэктар вучылішча, вучань і паслядоўнік Вахтангава, вёў курс рэжысуры, уважліва сачыў за творчым ростам сваіх выхаванцаў, не прапусціў ніводнай іх пастаноўкі. Звярнуў увагу і на маладога рэжысёра з Беларусі, вельмі яму спадабаліся ўрыўкі з яго дыпломнай работы “Людзі на балоце”, а таксама выкананне ім ролі Прысыпкіна ў спектаклі “Клоп” па п’есе У. Маякоўскага. Барыса Яўгеневіча цікавіла ўсё да самых драбніц, нават тое, як вырашаюцца самыя будзённыя пытанні народнага тэатра: “А як у вас справы з асвятленнем, касцюмамі? Хто майструе дэкарацыі?” Адзінадушна кампетэнтным журы быў прыняты дыпломны спектакль Міхася Коласа. Сваёй рукой выпісаў яму рэктар дыплом рэжысёра драмы і сказаў: “Няхай будзе для Беларусі гэты самародак з дыпламам рэжысёра-прафесіянала”.

За час навучання Міхаіла Коласа ў Шчукінскім вучылішчы рэпертуар Мазырскага народнага тэатра значна ўзбагаціўся за кошт лепшых твораў беларускай драматургіі. Аднавілі і перапрацавалі спектакль “Канчане – суседзі мае” па п’есе І. Козела, адбылася прэм’ера “Партызан” К. Крапівы, шэрагу казак для дзяцей, пастаноўка спектакля “Людзі на балоце” па раману І. Мележа.

М. Колас з самага пачатку імкнуўся спалучыць місію рэжысёра з актёрскай дзейнасцю, бо не мог не іграць. Яго Сымон у “Раскіданым гняздзе” вельмі імпануе характару самога выканаўцы – адкрытаму, рашучаму, няспыннаму ў дасягненні пастаўленай мэты. “Эх, мой жа ты братачка родны! Горды, непакорны чалавек з цябе выйшаў. Птушкаю-арлом быць бы табе і лётаць па паднябессі, як лётае вецер гэты вольны! Толькі ж бяда – крыл не дадзена табе, саколе ты мой заркавок”, – гаворыць пра яго Зоська [1, 306].

Даніла Дрыль у “Партызанах” К. Крапівы – як бы своеасаблівы працяг лініі характару Сымона. Бунтарскі дух Сымонавай натуре нібыта знаходзіць выйсце ў абдуманай, мэтанакіраванай барацьбе камандзіра партызанскага атрада, які кожны свой ваенны манеўр вывярае з дзейнасцю Чырвонай Арміі. У спектаклі “Людзі на балоце” ён сыграў ролю Васіля. Сыграў бліскуча. За знешняй такой натуральнай, амаль дзіцячай непасрэднасцю яго героя – цэлая бура чалавечых пачуццяў, адчаю, няздзейсненых мар, неапраўданых надзей. Упартасць, з якой змагаецца Васіль за лепшы кавалак зямлі, –

упартасць чалавека, які не ўяўляе сябе без зямлі і які цвёрда перакананы, што потам сваім, гаротнай сіроцкай доляй сваёй ён заслужыў гэты кавалак. “Кеб з таго кавалка, што каля цагельні, дасталося. То б надзел буў!.. Мёду прадаў бы, насення б купіў адборнага... Пабачылі б!” – выказвае ён сваю заповітную мару Ганне [2, 42]. Беражліва, з пачуццём глыбокага разумення сялянскай душы, нясе Колас-акцёр на суд глядача душэўную драму Васіля, уласніцкая сутнасць якога пераборвае ўсё тое юначае, узнёслае, што запаліла ў ім каханне да Ганны, і нараджае неадольную прагу выбіцца з “галоты дзіравай” у заможнага гаспадара.

Прыязджаў у Мазыр на прэм’еру Іван Паўлавіч Мележ. Быў прыемна ўзрушаны, усхваляваны. “Мне здалося, што я сустрэўся сягоння не з самадзейнымі артыстамі, а з сапраўднымі куранёўцамі – сваімі землякамі, сярод якіх правёў сваё дзяцінства”, – сказаў пісьменнік пасля спектакля мазырскім глядачам.

Неўзабаве ў “Літаратуру і мастацтва” прыйшло пісьмо маскоўскага рэжысёра: “Я нават не магла ўявіць, што ўражанне ад убачанага мною спектакля трэба будзе вызначаць словам “незабыўнае”. “Спектакля я не ўяўляў без народнасці – стыхійнай, спрадвечнай. А гэтага можна было дасягнуць толькі работай, часам пакутліва цяжкай і заўсёды настойлівай. І не толькі інтуіцыя, як гаворыцца, азарэнне, не проста падгледжанае ў прыроды і жыцця, – а пераасэнсаванае, выпрацаванае, прапушчанае праз думку, душу, нервы...” – сказа потым пра свой спектакль М. Колас.

Тэатр упэўнена ішоў па шляху, пракладзеным “Раскіданым гняздом”. Ім створана своеасаблівая сцэнічная эпапея жыцця беларускага народа. Ажыццявілася пастаноўка “Трыбунала” А. Макаёнка, “Брамы неўміручасці” К. Крапівы, “Адкуль грэх” А. Петрашкевіча, “Люцікаў-кветчак” Г. Марчука і іншых драматычных твораў. Мазыране не абмяжоўваліся толькі беларускім рэпертуарам. Аб шырыні, разнастайнасці іх творчага дыяпазону сведчаць такія пастаноўкі, як “Конармія” І. Бабеля, “Краіна Айгуль” М. Карыма, “Праўда – добра, а шчасце – лепш” А. Астроўскага, шматлікія спектаклі для дзяцей і падлеткаў. І ў кожным з іх – водбліск душы рэжысёра і акцёраў, творчай індывідуальнасці, грамадзянскай пазіцыі, мастацкага густу і тэмпераменту.

Мала любіць сваю справу і добрасумленна выконваць яе. Важна ўсвядоміць яе значнасць. Іменна гэтае ўсведамленне і дапамагала Коласу як рэжысёру не збіцца на шэрасць, пазбавіцца ад дробных, склееных наспех спектакляў. Іменна гэтае пачуццё кіравала ім, калі ў час работы над “Раскіданым гняздом” ён едзе ў Віцебск, каб параіцца з коласаўцамі наконт музычнага афармлення, клапаціцца аб стварэнні аркестра народных інструментаў, які б суправаджаў спектакль, калі ў час пастаноўкі “Паўлінкі” і “Людзей на балоце” ўключае ў масавыя сцэны лепшыя фальклорна-этнаграфічныя ансамблі горада, калі ў перыяд работы над “Краінай Айгуль” едзе ў далёкую Уфу, каб сустрэцца з народным паэтам Мустаем

Карымам – аўтарам п’есы, каб бліжэй адчуць, зразумець характар, культуру, звычаі башкірскага народа.

“Навучыць ставіць спектакль ніхто не можа. Кожная п’еса – гэта новы замок, да якога трэба знайсці ключ. Бывае так, што спектакль здадзены, а замок так і застаўся адкрытым, і артысты, як тыя каларадскія жукі, сядзяць на яго паверхні. Пошук гэтага ключа трэба пачынаць з рэпертуару,” – гаворыць Міхаіл Яўхімавіч. І працягвае з уласцівым яму запалам, эмацыянальнасцю: “Купалаўская драматургія – матэрыял вечны. У яе прастане – усё геніяльна. Бо ў Купалы за кожным словам, рухам героя – усё жыццё. Здавалася б, звычайная сітуацыя: жонка лае Пранцыся за тое, што пра шапку забыўся. Той адказвае: “А баба нашто? Каб за ўсім глядзець”. І тут я раптам зразумеў Пранцыся абсалютна. Ён – тыповая фігура беларуса, якая і цяпер не перавялася. Пранцысь ніводнага свайго кроку не ўяўляе без жонкі, прывык да гэтага так, што і пры любой няўдачы, не задумваючыся, ёсць на каго спаслацца. Або што значаць словы Крыніцкага ў фінале “Паўлінкі”: “Дзве дзюркі ў носе і сканчылося?” Усё. Скончылася яго мара выбіцца ў багатыя. Сцяпан жа гатоў быў звязваць Паўлінку, каб аддаць за Быкоўскага. Хаця гэта не шкодзіць яму пасля вышвырнуць таго са сваёй хаты. Таму і фінал купалаўскай “Паўлінкі” я не дазволіў сабе сапсаваць, перарабіць на іншы лад. Я шчаслівы, што на пачатку сваёй працы неяк інтуітыўна пацягнула мяне да Купалы. На такім матэрыяле трудна звіннуцца, бо яго жыццёнасць і рэалізм пазбаўляюць магчымасці круцеліць і выпендрывацца. Пасля яго ў кожнай п’есе шукаеш вытокі пераканаўчасці, непадробнай праўды”.

Неўміручая купалаўская “Паўлінка” ў рэжысёрскай інтэрпрэтацыі Міхася Коласа набыла сваю асаблівую непаўторнасць і характэрнасць. Ён аздобіў яе вянком цікавых мастацкіх знаходак, дзякуючы якім увесь спектакль і вобраз галоўнай гераіні набываюць глыбокі сімвалічны сэнс.

Гучыць чароўная, да болю знаёмая мелодыя “Спадчыны”. Нібыта з карагоду дзяўчатак, светлавалосых сялянак-канапляначак, выходзіць Паўлінка. Яна, на першы погляд, такая ж, як і ўсе. У ёй увасоблены рысы звычайнай сялянскай дзяўчыны. Шчабятуха, дасціпная, паслухмяная, уважлівая да людзей. Але чаму ў яе хапае адвагі ісці наперакор бацькам? Яе весялосць і дасціпнасць змяняюцца на гнеў, пратэст, калі справа датычыць яе кахання, яе чалавечай годнасці, якую хочучь прынізіць, затаптаць. “А няхай сабе будзе, што мае быць, я свайго-такі даб’юся, або згіну, каб і следу не засталася!” [1, 201]. Яна – дзіця новага часу, бо калі не розумам, дык сэрцам адчувае яго свежы подых, аздараўляючую сілу. Вось чаму рашуча парывае са старымі, струхлелымі парадкамі жыцця. Яна – сімвал новай, вольнай Беларусі.

Падае Паўлінка ў непрытомнасці на зямлю, даведаўшыся аб арышце Якіма... як раптам над ёй схіляюцца рукі з вяночкамі, родная мелодыя

гучыць над ёй, і нібы нейкая невядомая сіла яе паднімае. Гордая, мужная, непакорная ідзе яна ў сваю будучыню.

Гэты спектакль, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа, стаў лаўрэатам рэспубліканскага фестывалю.

15 верасня 2010 года Міхаілу Яўхімавічу Коласу споўнілася 75 гадоў. Каля трыццаці з іх ён кіраваў Мазырскім тэатрам. З яго прыходам дзейнасць тэатра набыла акрэсленасць і мэтанакіраванасць. Радзіма высока ацаніла яго творчую працу. Міхаілу Яўхімавічу прысвоена званне заслужанага работніка культуры БССР, Мазырскі народны тэатр – пераможца шматлікіх конкурсаў і тэатральных фестываляў – быў шырока вядомы ў рэспубліцы і за яе межамі.

Як шкада, што чарнобыльская бяда параскідала па беламу свету тысячы беларускіх сыноў і дачок. Міхаіл Яўхімавіч цяпер жыве з сям'ёй у Расіі ў горадзе Калязіне Цвярской вобласці, дзе таксама стварыў народны тэатр. Бо для яго тэатр заўсёды застаецца болей і радасцю, святлом яго душы, яго святыняй.

Літаратура

1. Купала, Я. Збор твораў: у 7 т. / Я. Купала. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – Т. 6: Драматычныя творы, паэмы, п'есы. – 390 с.
2. Мележ, І. Збор твораў: у 10 т. / І. Мележ. – Мінск: Маст. літ., 1981. – Т. 5: Людзі на балодзе: раман з “Палескай хронікі”. – 415 с.